

MOZOG NAGY IMRE

Az új román világ a Ferenc utcából

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból (25.)

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejszével csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány. Sorozatunkat egy olyan 1924-es epizóddal zárjuk, mely nem került bele a napokban könyv formájában is megjelent memoárba. A Várad 2018-ban a szerző Imre nevű fiának jellemzően a második világháború eseményeit rögzítő visszaemlékezéseit publikálja majd.

Sz. A.

Talán nem töri meg emlékezéseim amúgy is csapongó időrendiségét, ha följegyzéseim alapján megemlítek néhány, főképp akkoriban tárgyalt romániai közéleti kérdést. Hasznára lehet annak, aki nem ismeri, nem hallott róla, vagy elhallgatták előle, de minket, a húszas években élőket akkor meglehetősen foglalkoztatott. Ilyen volt első sorban is Románia és a kommunista munkásmozgalom nemzetiségi vonatkozású kérdése. Először is tény, hogy mindaddig, amíg Románia fegyveresen részt vett a magyar kommün leverésében az antant ösztönzésére, és tervezték a részvételét a szovjet-oroszok elleni intervencióban, furcsa lett volna legális kommunista pártot működtetni az országban. Így aztán Romániában kommunista párt csak 1921-ben alakult, ha nem csal az emlékezetem. Visszaemlékezéseimet ne tessék

mértékadó tényirodalomnak tekinteni, se ez ügyben, se másban. Én írom, amire emlékszem, és ahogyan emlékszem. Megszűrtem eléggé jegyzeteimet, törekszem csak azt leírni, ami jelenlegi, 1959-es megítélésem szerint tény volt és nem vitatható. (...)

Időről időre – abban az illúzióban ringatózván, hogy az majd segítségünkre lehet a nacionalista elnyomás és beolvasztás gőzhengerével szemben – elvállaltam kisebb-nagyobb közreműködést, ami a munkásmozgalomnak állítólag hasznos volt. Az állítólagosságot azért merem ideírni, mert nem vagyok meggyőződve mai eszemmel arról, hogy olyan társadalmi helyzetben, amelyik nem nevezhető forradalminak, inkább ellenforradalminak, az aktivisták személyes szabadságát veszélyeztető, sőt rendőrségi agyonverések miatt életüket kockáztató, hatasukban szinte a nullával egyenlő „hősies röpcédulázások” hajtottak volna valami hasznot a mozgalomnak! Azoknak volt belőlük haszna, akik szervezték, mert ezáltal igazolták a moszkvai központ nagy hatalmú, egymással vetélkedő irányítói előtt, hogy mennyire aktívak, minő rettenthetetlen forradalmárok, bőrüket vásárra vivő internacionalisták. Holott a bőrüket azok vitték a vásár-

ra, akik a cédulákat osztogatták, szórták, villamosról szélnek eregették, postázták, postaládákba dobálták, gyárfalakon át behajigálták, és így tovább. Őket ugyanis elég könnyen elkaphatták, félholtra verték, hogy kiszedjék belőlük: kik bízták meg őket. Aztán vagy vallottak, vagy behaltak a kínzásba. A hősök tehát – jelentéktelen akcióikért – ők voltak, nem azok, akik a kezükbe adták a cédulákat. Azok a maguk illegális vagy legális támaszpontjukon viszonylag védett helyzetben voltak, és ha valaki rájuk vallott, többnyire sikerült Csehszlovákián át megugraniuk, elmenekülniük.

Jelentősebbnek véltem – nem azért, mert némelykor illúzióimnak köszönhetően én is bekapcsolódtam efféle közvetítő akciókba – az olyan vállalásokat, amelyeket megbízható román kollégám, Szakadát János beavatásával a váradi illegális kommunista pártszervezkedés hasznára egy időben mégis elvállaltam, és hónapokon át teljesítettem. Például egyszer fölkeresett maga dr. Rozvány Jenő, és arra kért, hogy ha olyan levél érkezne a postára, bárki címére-nevére, amelyen a bélyeg fordítva van fölragasztva, az Oradea városnév csupa nagybetűvel gépelve, kivéve az utolsó előtti betűt (vagyis így, hogy „ORADeA”), azt a rajta megjelölt címre semmiképp se továbbítsam, hanem vágjam zsebre, és felbontatlanul adjam át neki, akinek nyilvános ügyvédi irodája volt akkor, és könnyen tarthatott kapcsolatot bárkivel, olyanokkal, akik nem ügyfelei, hanem megbízható segítői voltak. Ő ugyanis 1919-től a kommunista mozgalom aktivistája lett, és annak révén, hogy valamikor Tatár Géza bátyám neki bemutatott, engem régről ismert, és megbízott bennem. Ha nem ő, akkor egy általa bemutatott fiatalember jött a levelekért. Ez az ifjú aktivista Gelb Sámuel volt, az egykori albisi Gelb Manó szatócs tanult, jogvégzett fia, akit én is jól ismertem. Ebben nem láttam kockázatot, ellenben elismerem a hasznosságát, mert ezáltal elősegítettem az akkori romániai központ és a váradi szervezet közt a postai kapcsolat fenntartását.

Időnként változott a különleges jelzés, amiről a küldeményt fel lehetett ismerni. A bélyeget talpra állították például, a városnevet kisbetűkkel gépelték (oradea), viszont „tévedésből” két pontot gépelték a kitalált név mögé (Dr. Ion Suciú.), és a házszám előtti nr. rövidítést csupa nagybetűvel írták (Str. Poștei NR. 66). Olyan figura is volt, hogy mindazokat a

leveleket vágjam zsebre, és adjam át Rozvány doktornak vagy Gelb Samu-nak, amelyeken a házszám 99. Ő majd felbontogatja őket, és ami a párté, azt továbbítja, ami pedig valóban valamelyik utca 99. számú ház lakójának szól, és semmi köze az illegális levelezéshez, azt pedig bedobja egy postaládába, visszaragasztva a borítékokat. Ha véletlenül átcsúszott a kezünkön egy „különlegesen címzett” boríték, és aztán valamiképp a rendőrségre került, akkor a rendőrség pártbesúgója révén arról Rozványék rögtön tudomást szerezhettek, és még aznap megváltoztatták a jelzés módját. Dr. Rozvány Jenő népszerű ember volt Váradon, bizonyos körökben. Hol vádlott, hol védő, de mindvégig kommunista meggyőződésű, igen művelt magyar ember. Bajuszos, majd később bajusz nélküli, ahogy a szerepválalása, időnkénti elutazása kívánta.

Erdélyben a magyar főpapok, püspökök és az itthon maradt állami alkalmazottak nagyobb részének eskütelét követőleg, egyelőre némileg enyhültek a nemzetiségi lét körülményei. 1921. június 5-én egy bánffy-hunyadi népgyűlésen megalakult a *Magyar Néppárt*, elnöke dr. Albrecht Lajos helybeli ügyvéd, titkára a gyémántjellemű Kós Károly építész-író lett. Egy hónap múlva új *Magyar Szövetség* alakult, a két párt és a korábbi szövetség konzervatív erőiből. Pártok feletti, egyetemes érdekképviseletet hirdetett, tagja lehetett minden huszadik évét betöltött magyar nemzetiségű férfi vagy nő. Elnöke Jósika Samu, ügyvezető elnöke Heller Gusz-

táv, alelnökei: Ugron István, dr. Grandpierre Emil, gróf Bély Kálmán, dr. Ferenczy Géza és Albrecht Lajos, titkára Kós Károly. A munkatervét Zágoni István készítette el, ez lett a későbbiek során a *Magyar Párt* programja is. Üléseit a kolozsvári Unió szabadkőműves-páholyban tartotta. Pár hónap múlva viszont egy „incidens” miatt a román kormány feloszlatta a Szövetséget. Mint a nevekből megítélhető, nem éppen a népi erők képviselői vezették, de mégis valamiféle keretet próbált adni az erdélyi magyarság önszervezésének.

Csak az 1922. évi választásokra engedélyezték átmenetileg a Szövetség újbóli működését. A két előző nagy-romániai választáson, a Vaida-Voevod miniszterelnöksége idején tartott 1919. novemberi, illetve az Averescu tábornok kormánya által rendezett 1920. júniusi parlamenti választásokon a magyarság nem vett részt. Egyáltalán nem voltak jelöltjei. A hatóságok 1922 márciusában is törekedtek megakadályozni a magyar jelöltek szereplését, különböző ürügyekkel. Például Sándor József esetében azzal, hogy a jelölők aláírásai olvashatatlanok; Hiller Józsefét azzal, hogy a dátumot alulra írták, nem felülre; Wass Béla esetében azzal, hogy a nevéhez nem volt odaírva: ő gróf; Péchy Imre jelöltségét azért nem fogadták el, mert az aláírásokat kétféle tintával írták az őt jelölők; Görög Joachim római katolikus kanonok „nem igazolta, hogy nem félkegyelmű”; végül a csíkszeredai Gyárfás Elemér igazolta ugyan, hogy nem félkegyelmű és nem bordélyház-tulajdonos, de mégis visszautasították, mert „az ajánlók aláírása hasonlított egymásra”. Csak egy jelölt jutott be: Bernády György volt marosvásárhelyi polgármester. Végül még a kormánynak is „túl kevésnek tűnt” ez az egyetlen magyar, ezért pótlólag behívott még néhány szenátort és képviselőt, és a jogos 25-30 törvényhozó helyett így lett a romániai magyarságnak akkor három szenátora és három képviselője.

A földreformról is érdemes följegyezni, hogy Erdély földbirtokossága akkoriban túlnyomórészt magyar volt, a reform csak ellenük irányulhatott. Viszont Erdély művelés alatt álló területének 46,32 százaléka román kisgazdák tulajdonában volt. Az okiráltságban ellenben a bojároké volt a föld túlnyomó része. A földreform mégis jórészt csak Erdélyt érintette, korrupció, vagyonelkobzások, megveszte-

getések közepette zajlott le. A legsúlyosabb kárt a magyar egyházi, iskolai és alapítványi birtokok szenvedték el. A romániai magyar egyházak birtokainak 84,5 százalékát kisajátították, néha a templommal együtt. Scotus Viator brit publicista, történész, aki pedig még Trianon előtt kiérdemelte a „Románia nagy barátja” jelzőt, így fogalmazott a kolozsvári *Patria* című lapban: „Az agrárreform nem csak a magyar birtokosokat tette tönkre, hanem az egyházak révén az egész magyar értelmiséget, és a nemzeti bosszú látszatát keltette.”

Én magam nem a magyar grófok, földesurak birtokainak felosztását kárhoyztattam, hiszen ennek a Károlyi-forradalom óta lelkes híve voltam és maradtam. De nem ilyen, nemzetiségi alapon! Magam is úgy láttam, hogy a románság – mint azóta is minden időben – olyan politikusokkal építette ki terjeszkedő hatalmát a Kárpát-medencében, akik kizárólag nacionalista szemszögből ítélték meg és hajtottak végre mindenféle reformot, változtatást, és minden eszmét, irányzatot úgy adaptáltak, ha erre a történelem lehetőséget adott, hogy az a román etnikai elem erősödését, a többiek gyengítését célozza. A hitleri agresszív nacionalizmust leszámítva, amelyik szintűgy minden akciót német etnikai szempontból kezdeményezett vagy ítelt meg, én nem tudok egyetlen más olyan európai nemzetről, amely hasonlóképp tudatosan és az egész nemzetre kiterjedően meg tudta volna valósítani történelmi sorsfordulók idején az etnikai

együttlépésnek ezt a kényes feladatát. És kérдем én, most kiket igazolt az idő? A humanista-demokrata-internacionalista illúzió-kergetőket, avagy őket? Amíg úgy nem jár ez a felfokozott etnikai agresszivitás, mint a Hitleré, addig igenis, őket!

Ezekről a dolgokról nemcsak nekem volt ez a véleményem, hanem több váradi román ismerősömnek is, akik – kisebbségben a sovinizta többséghez képest – hajlandók voltak gondolkodni is, nem csak zászlót lengetni és uszítani. Egyik postai fiókbérlőnkéről emlékezem meg közülük szívesen, a cséffai román képviselőről, dr. Dumitru Lascurol, akit a monarchiabeli időkben mint *Lászku Demetert* emlegették az újságokban, bár sose tagadta román voltát. Alacsony természetű Quasimodo-figura volt, beesett arcú, horpadt mellű, tüzes fekete szemű, cigányképű úr. Vállait mindig idegesen rángatta. A század elején, mint elmondotta egyszer, amikor hosszabban diskuráltunk, a váradi Jogakadémián tanult, mint rojti módos román paraszt fia. Fiatalon rákapcsolt a politikára, ez sok pénzébe került, elúszott rajta az öröksége is. Egy időben az erdélyi és magyarországi románság nyelvi és kulturális autonómiájának volt a híve, aztán csatlakozott azokhoz, akik Nagy-Románia tervén munkálkodtak. Ingyen kenyeret szerzett román választóinak, hogy beküldjék őt a magyar parlamentbe. Ha beszélgettünk, Budapestről mindig elragadtatva szólt, azt is mondta, hogy Bukarest ahhoz képest egy kis török vidéki város. Újságíró akart lenni, nem csak politikus. Gürcölt a kávéházakban, de alig-alig sikerült neki egy-egy gyöngye cikkecskét kifacsarnia, eladnia, közben úgy elszegényedett, hogy még a feketéjét is más fizette ki. Fogadásból – pénzért! – hagyta magát a pesti bohémok társaságában kopaszra nyíratni, ezen mindig jót kacagott, ha emlegette. Nem érdekelte, hogy barátai is kinevették miatta. Az aradi *Tribuna* közölte egyetlen nevezetes cikkét *Ázsiai dühöngés Biharban* címmel. Szitkozódó írás volt, amiért hathavi államfogházatot kapott. 1906-ban Biharugrán pályázott, de ellenfele, dr. Halász Lajos egy hamisított Tiszalevél trükkjével simán megbuktatta.

1916-ban, amikor Románia hadat üzent a Monarchiának, eltűnt Váradról. Átszökött Romániába, belépett – az ő testi adottságaival! – a román hadseregbe. Ott egy irodában köhögtették – ő fogalmazott így! –, s közölték vele, hogy

másra nem használható. Mikor 1919-ben a románok bevonultak Budapestre, ő lett egy időre a román főcenzor! Nem élt vissza a hatalmával, több régi ismerősét kihozta Horthyék börtönéből, kompromittált forradalmi személyiségeket segített át az emigrációba. Mikor 1919 őszén Váradon járt, büszkén és civilben, én akkor ismertem meg őt, a főnököm irodájában. Rozoga-nyeszlett megjelenésű úr volt, de rendkívül büszke a román nemzet győzelmére. Kicsit háryjánoskodott is. Előadta, hogy ő szervezte a máräsesti-i csatát s győzelmet, hogy kizavarta Averescu tábornokot a szobájából, ha rosszkor lépett be, s hozzátette, hogy Brätianu is „reszket, ha őt látja”. Azután lett cséffai képviselő, 1920-tól 1922-ig. Románul csak a románokkal beszélt, másokkal magyarul. Megmaradt ideges, mániákus embernek, de őszinte volt. Őtőle tudtam meg például azt is, hogy a Biharba való bevonuláskor micsoda magyarírtást végeztek Tárkány községben a megszálló románok. Ezt resztelkedve adta elő, nekem, a magyaroknak! Később vénlegényként nősült meg Bukarestben, a kislánya négyesztendőskor meghalt, egyébiránt teljesen rá hasonlított, gnómszerű gyermek volt. Váradot annyira szerette, hogy gyermekét itt temette el. Halálosan sértette – talán ez tette közlékennyé velem szemben is –, hogy pártbeli főnöke, dr. Aurel Lazăr nem veszi komolyan őt, ellene van a kinevezésekkor, a parlamenti jelölések alkalmával inkább Vasile Bledéat pártfogolja vele szemben. „Pedig én még emlékszem, Nagy úr – közölte velem bizalmasan –, nagyon jól

emlékszem, amikor *Blegye Laciként* a Talpra magyart szavalt a Jogakadémián!”

Később, 1927 táján szakított a Nemzeti Párttal, és elfogadta a liberális Brătianu-rezsimben felajánlott szenátorságot. Egy évig volt szenátor, ott is magára haragította saját pártját. Egy év múlva, amikor a nemzeti párti Maniu lett a miniszterelnök, szóba se álltak vele egykori párttársai, barátai, hiába üzengetett Maniunak. A párt árulónak tekintette, amiért Brătianuval parolázott. „A fene megette őket rakásra! Sok törtető! – mondotta akkor nekem, amikor a postán összefutottunk. – Kineveztek, uram, a miniszterelnökség sajtóosztályára, mint nyugdíjast, végre nekem való munka: én cédulázom a magyarországi lapokat!...” Neki köszönhettem, hogy az időben is, amikor csak egy másik országon át lehetett Budapesttel levélkapcsolatot tartani, és onnan újságokat, lapokat kapni, Dumitru Lascu gondolt rám. Lényegében véve, becsületes, kicsit háryjánoskodó, beteg, rokkant ember volt ő is, mint én. Minduntalan félrelökték. Mellette virultak és gazdagodtak a gyűlölködő, sovén paraziták, harácsoló karrierlovagok. Aztán egyszer csak elmaradt, elsüllyedt a múlt időben.

Engem pedig megáldott az Úr egy második fiúval, akit Imre Ferenc névre keresztelt Csernák Béla nagytiszteletű úr, 1924 novemberében, a Körös-parti református templomban, már nem tudom, hogy egy vagy két héttel a gyermekem világra jötte után. Azért bizonytalan az időpont, mert Piroska szülés előtt egy nappal valamiféle hüléses betegségbe esett, sőt, tüdőcsúcshurutot is kapott. Imre fiam

november 15-i megszületése előtt már egy hónapja feküdt. Zoltán meg, aki akkor négyéves és kilenc hónapos volt, éppen szamárköhögéstől szenvedett. A kicsi Imre ezt a betegséget kevéssel a világrajövele után, azonnal elkapta tőle! Majd megfuladt szegény; kékült, zöldült a köhögéstől, hörgéstől, nem volt sok reményem hozzá, hogy életben marad. De gondozásunk, valamint dr. Szőke Ferenc gyermekgyógyász főorvos tudása megmentette. Attól fogva Szőke doktor lett fiaim felnőtt korba lépéséig a házi orvosunk.

Így álltam 1924 végén, két fiúgyermekkel, egy betegeskedő feleséggel, az újonnan vett házra terhelt nagy adóssággal és a mindinkább fokozódó nemzetiségi elnyomás tüneteitől riogatva, a vályogfalú, nedves, egészségtelen Ferenc utcai házban, „mint téli varjú száraz jegenyén”...

(Vége)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR